

УДК 371.132

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-103-3-89-93

Наталія КОШЕЛЕВА,кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»,
м. Бахмут Донецької області

РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛІ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПСИХОЛОГІЇ

У статті окреслено проблему формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології. Сформульовано пропозиції щодо зміни змісту і форм їхньої методичної підготовки на основі компетентнісного підходу. Обґрунтовано необхідність розробки моделі методичної компетентності майбутніх викладачів психології як теоретичної основи процесу її формування. Визначено компоненти представленої моделі та схарактеризовано їхній зміст. Доведено ефективність використання засобів дидактичного проектування з метою формування досліджуваної компетентності. Запропоновано використовувати магістрантами розробку дидактичних проєктів з підготовки бакалаврів-психологів та здійснювати їхню апробацію під час педагогічної практики. Даний підхід дозволяє забезпечити наявність досвіду методичної діяльності в майбутніх викладачів психології і сприяє формуванню їхньої методичної компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, модель методичної компетентності, методична підготовка, методична діяльність, дидактичне проектування, майбутні викладачі психології.

В статті обозначена проблема формирования методической компетентности будущих преподавателей психологии. Сформулированы предложения по изменению содержания и форм их методической подготовки на основе компетентностного подхода. Обоснована необходимость разработки модели методической компетентности будущих преподавателей психологии как теоретической основы процесса ее формирования. Определены компоненты представленной модели и охарактеризовано их содержание. Доказана эффективность использования средств дидактического проектирования с целью формирования исследуемой компетентности. Предложено использовать магистрантами разработку дидактических проектов подготовки бакалавров-психологов и осуществлять их апробацию во время педагогической практики. Данный подход позволяет обеспечить наличие опыта методической деятельности у будущих преподавателей психологии и способствует формированию их методической компетентности.

Ключевые слова: компетентностный подход, модель методической компетентности, методическая подготовка, методическая деятельность, дидактическое проектирование, будущие преподаватели психологии.

The article discusses the actual problem of methodological competence formation of future psychology teachers in the learning process. A number of scientific studies devoted to the implementation of the competence-based approach in education and the definitions of its basic concepts are analyzed. It has been determined that an important part of a teacher's professional competence is a methodological component. The difficulties and contradictions of the process of forming the methodological competence of future psychology teachers are revealed. It is noted that they are associated with the predominance of the traditional approach to the methodological training of undergraduates of specialty 053 «Psychology». It has been determined that the formation of the studied competence requires practical experience of methodological activity among future psychology teachers. A proposal is formulated to change the content and forms of their methodological training based on the competence-based approach. The necessity of developing a methodological competence model of future psychology teachers as a theoretical basis for the process of its formation is substantiated. The development of the model is based on the ideas of the stage-by-stage formation of mental actions theory, developed by P.Ya. Halperin. The components of the methodological competence model of future psychology teachers are determined: motivational, cognitive, operational and control-corrective. Their detailed content has been developed, allowing to determine the goals and directions of the methodological training of undergraduates. The effectiveness of the use of didactic design tools for the formation of the studied competence is noted. It is proposed to focus on the project form of undergraduates' work in the discipline "Methods of teaching psychology in higher education", which involves the development of didactic projects for training bachelors-psychologists. The developed projects are proposed to be tested during teaching practice. This approach allows future psychology teachers to have experience in methodological activity and contributes to the formation of their methodological competence.

Key words: competence-based approach, methodological competence model, methodical preparation, methodical activity, didactic design, future psychology teachers.

Постановка проблеми. Система вищої педагогічної освіти України на сучасному етапі зазнає суттєвих змін і перетворень, зокрема на основі компетентнісного підходу. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних із реалізацією особою своїх прав і обов'язків» [5]. Із цього положення логічно випливає вимога щодо високого рівня сформованості професійної компетентності вчителів та викладачів, які здійснюють педагогічний процес у закладах освіти всіх рівнів. Її важливою складовою є методична компетентність, яка «включає засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно орієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання» [9, с. 177].

Проте власний багаторічний досвід діяльності в педагогічних закладах вищої освіти (*дали* – ЗВО), аналіз результатів проходження студентами педагогічних практик, вивчення наукового доробку інших дослідників із проблем формування методичної компетентності майбутніх викладачів свідчать про наявність проблем у цій сфері. Так, аналізуючи процес і результати вивчення магістрантами спеціальності 053 «Психологія» дисципліни «Методика викладання психології» та проходження ними педагогічної (асистентської) практики, можна дійти висновку про теоретичний характер отриманих студентами знань із методики, невміння кваліфіковано застосувати їх на практиці та наявність численних проблем, пов'язаних із підготовкою та проведенням реальних занять у бакалаврів-психологів. Відповідно традиційний підхід до засвоєння зазначених складових навчального плану має бути змінений (і це має відбуватися в рамках саме компетентнісного підходу, оскільки «інтеграція у змісті освіти понять, способів людської діяльності, творчого потенціалу, досвіду прояву особистісної позиції відбувається у процесі створення здобувачами освіти на основі означених вище видів власного досвіду» [1, с. 11]). Формування методичної компетентності майбутнього викладача передусім має базуватися на науково обґрунтованій основі, мати чітку практичну орієнтацію і бути реалізованою ще в процесі підготовки у ЗВО, де майбутній викладач психології отримає свій перший досвід упорядкованої та планомірної методичної діяльності. По-іншому, зміст методичної підготовки майбутніх викладачів психології має передбачати формування власного досвіду системного виконання типових завдань методичної діяльності викладача ЗВО, а не лише зводитися до вивчення педагогічних понять і категорій, а також епізодичної підготовки до навчальних занять під час практики.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті активно розробляються провідними вітчизняними та зарубіжними вченими. Сутність компетентнісного підходу, який досліджували А. Вербицький, О. Глузман, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, Г. Селевко, В. Серіков, А. Хуторський та інші науковці, полягає у перенесенні акцентів у постановці освітніх цілей із отримання здобувачами освіти знань на формування здатності ефективно діяти в

різних ситуаціях на основі знань, здібностей, досвіду тощо. Якщо особливістю компетентнісного підходу, за І. Родигіною, є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти освітнього процесу [6] – зміст, методи, форми, засоби, результати навчання, функції викладачів та здобувачів освіти. Зважаючи на це, вимога щодо високого рівня сформованості методичної компетентності викладача виходить на перший план і має бути забезпечена змінами у його підготовці у ЗВО.

Компетентність як одне з ключових понять компетентнісного підходу є предметом досліджень Н. Бібік, В. Болотова, В. Галузяка, М. Голованя, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Маркової, С. Савельєвої, В. Стрельнікова, Ю. Татура, С. Шишова та ін. Так, Ю. Татур визначає компетентність фахівця як «виявлені ним на практиці прагнення і здатність (готовність) реалізувати власний потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості тощо) для майбутньої успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній та соціальній сферах» [7, с. 9], а В. Серіков і В. Болотов – як «складний синтез когнітивного, предметно-практичного й особистісного досвіду» [1, с. 12].

Сутність та особливості формування педагогічної компетентності висвітлено в науковому доробку В. Адольфа, Л. Ващенко, В. Введенського, С. Вітвицької, І. Зязюна, Л. Карпової, Н. Ничкало, С. Сисоевої, О. Семенова та ін. Зокрема, заслуговує на увагу визначення, окреслене О. Фесенко: «Пропонуємо розглядати професійну компетентність педагога як здатність ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності за рахунок єдності теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності» [8, с. 131].

Більшість дослідників виокремлюють у складі професійно-педагогічної компетентності методичну складову. Дослідженню останньої присвячено наукові праці Т. Гущиної, Г. Грищенка, В. Заболотного, А. Зубкова, А. Кузьмінського, О. Лебедєвої, Т. Руденко, С. Скворцової, К. Ткаченко та ін. На думку О. Ніколаєва та Л. Рубаняк, «методична компетентність передбачає знання в галузі дидактики, методики навчання дисципліни, вміння логічно й обґрунтовано конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахуванням психологічних механізмів засвоєння навчального матеріалу» [4, с. 99].

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема науково обґрунтованого формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології поки не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі, що й обумовило спрямованість нашого дослідження.

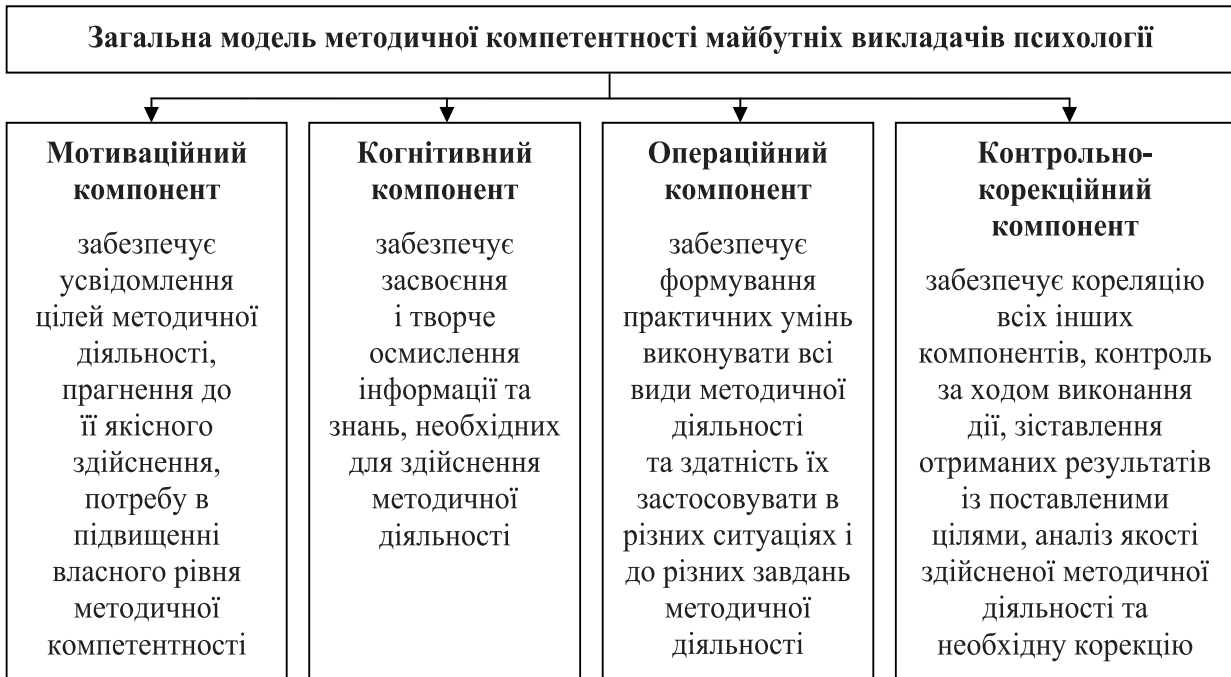
Метою статті є розробка й обґрунтування моделі методичної компетентності майбутніх викладачів психології у процесі підготовки у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній теорії прийнята точка зору, за якою моделювання складних процесів фахової підготовки і професійної діяльності фахівців є умовою і способом їхнього ефективного вдосконалення. Під моделлю розуміється система, що відображає об'єкт вивчення і може заміщати його при дослідженні з метою отримання

нової інформації про нього, його властивості та поведінку в певних умовах [10]. Отже, для наукового обґрунтування процесу формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології необхідно розробити її модель.

Оскільки, як було відзначено вище, компетентність фахівця виявляється у його здатності ефективно діяти в різних ситуаціях, вважаємо, що при розробці моделі досліджуваної компетентності логічно виходити з етапів формування діяльності, визначених у теорії поетапного формування розумових дій, розробленій П. Гальперінім. Основними етапами формування діяльності у ній виокремлено такі: формування мотивації засвоєння та здійснення дії; забезпечення

орієнтовної основи для виконання дії; формування виконавчої дії з усіма необхідними якістьми; перенесення дії в розумовий план [2, с. 18]. Візьмемо ці етапи за основу для визначення компонентів моделі досліджуваної нами компетентності. Послідовна реалізація цих етапів у процесі методичної підготовки магістрантів, а отже, і формування відповідних до них компонентів досліджуваної компетентності, забезпечить здатність майбутніх викладачів психології усвідомлено, повноцінно та ефективно здійснювати методичну діяльність. Таким чином, включимо до моделі методичної компетентності майбутніх викладачів психології компоненти, представлені нижче (див. рис.).

Рис. Модель методичної компетентності майбутніх викладачів психології

Докладніше зміст запропонованих компонентів представлено нами в таблиці. При визначенні змісту когнітивного та операційного компонентів було використано підхід, запропонований О. Коваленко [3],

в основу якого покладено застосування засобів дидактичного проектування у процесі методичної підготовки майбутніх викладачів.

Таблиця

Зміст компонентів моделі методичної компетентності майбутніх викладачів психології

Компоненти методичної компетентності	Зміст компонентів методичної компетентності
<i>Мотиваційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> - інтерес до методичної діяльності в цілому та її різновидів; - інтерес до ознайомлення з досвідом методичної діяльності інших викладачів; - бажання опанувати сучасними методиками і технологіями навчання із психологічних дисциплін, новітніми й оригінальними прийомами методичної діяльності; - потреба у створенні власних якісних методичних розробок, авторських методик і технологій навчання із психологічних дисциплін з оптимальним вибором дидактичних методів, форм і засобів; - прагнення якісно та ефективно проводити навчальні заняття із психологічних дисциплін, використовуючи власні методичні розробки; - бажання якнайповніше реалізувати власні методичні здібності для досягнення високих результатів педагогічної діяльності; - бажання вдосконалювати власні методичні знання та вміння засобами самоосвіти, підвищення кваліфікації тощо.

Компоненти методичної компетентності	Зміст компонентів методичної компетентності
Когнітивний	<p><i>Знання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - педагогічної теорії в цілому, її основних законів, понять і категорій; - цілей, змісту і видів методичної діяльності викладача ЗВО; - видів методичних розробок у ЗВО та вимог до них; - сутності та структури дидактичного проектування як процесу розробки проектів підготовки майбутніх фахівців; - методики аналізу професійної діяльності фахівців і конструювання змісту освіти; - методики аналізу та прогнозування мети навчання; - методики аналізу й діагностики стану навчального процесу; - методики проектування дидактичних матеріалів; - методики вибору технологій навчання і контролю; - методики планування та організації навчального процесу; - психологічних механізмів і закономірностей реалізації педагогічного процесу.
Операційний	<p><i>Уміння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - аналізувати документи і матеріали, що характеризують діяльність практичних психологів, які мають дипломи першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; - аналізувати стандарт спеціальності 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та наведений у ньому перелік компетентностей; - визначати професійне призначення, умови працевлаштування та вимоги до первинних посад, на яких можуть працювати бакалаври-психологи; - будувати функціональну структуру діяльності практичних психологів відповідно до виконуваної ними професійної діяльності в межах конкретної посади і формувати на її основі уточнений перелік стратегічних цілей навчання; - проектувати зміст вибіркової частини навчального плану підготовки бакалаврів-психологів, зважаючи на перелік компетентностей, визначених у стандарті спеціальності та спроектованих стратегічних цілей; - розробляти зміст навчання з окремих психологічних дисциплін та відтворювати його в робочих навчальних програмах і навчально-методичних комплексах; - проектувати перелік оперативних цілей вивчення окремих тем психологічних дисциплін, зважаючи на стратегічні цілі навчання та зміст теми; - розробляти систему контролю базових знань бакалаврів-психологів, які є необхідними для засвоєння навчального матеріалу кожної нової теми; - розробляти способи (методи, форми, засоби) актуалізації (формування) базових знань бакалаврів-психологів для усунення недоліків засвоєння базового матеріалу теми; - аналізувати наявні технічні та дидактичні засоби навчання та визначати можливість їх використання при викладі теми; - добирати та аналізувати джерела наукової та навчальної інформації з кожної теми; - проектувати інформаційні матеріали з теми, як-от: визначати смислові одиниці навчального матеріалу, встановлювати логічні зв'язки між ними, формувати план викладу теми, конструювати зміст навчання з теми, розробляти конспекти лекцій, плани семінарських, практичних та лабораторних занять, добирати або розробляти засоби наочності тощо; - проектувати методи, форми й засоби навчання та контролю, зважаючи на перелік оперативних цілей вивчення кожної теми; - розробляти необхідне навчально-методичне забезпечення викладу кожної теми; - планувати освітній процес щодо викладу психологічних дисциплін та їхніх окремих тем, зважаючи на робочі програми; - проектувати детальний зміст кожного заняття з окремої теми психологічної дисципліни, зважаючи на раніше виконані методичні розробки та структуру кожного типу заняття.
Контрольно-корекційний	<p>здатність і вміння аналізувати кожен етап виконаної методичної діяльності, порівнювати їх із цілями й вимогами, визначати напрями і способи вдосконалення результатів власної методичної діяльності та відповідним чином коригувати підготовлені матеріали й розробки.</p>

Таким чином, для успішної реалізації всіх компонентів розробленої нами моделі необхідно переглянути традиційний підхід до викладання дисципліни «Методика викладання психології у вищій школі» в процесі підготовки магістрантів спеціальності 053 «Психологія» у ЗВО та проходження ними педагогічної (асистентської) практики. У зв'язку з цим пропонуємо зробити акцент на проєктній формі роботи

з означеної вище дисципліни, коли майбутні викладачі психології зможуть спробувати свої сили у розробці дидактичних проєктів з підготовки бакалаврів-психологів. За такої умови варто застосовувати групові форми роботи з розподілом індивідуальних завдань та обов'язковим подальшим спільним аналізом і коригуванням. Порядком розробки дидактичних проєктів підготовки бакалаврів-психологів може бути таким:

розробка проекту навчання зі спеціальності (аналіз діяльності фахівця; розробка змісту професійної підготовки фахівця); розробка проекту навчання з дисципліни чи теми (діагностика мети у процесі навчання; діагностика стану навчання; підготовка інформаційних матеріалів; добір навчальної літератури; розробка технологій навчання та контролю; планування освітнього процесу) [3, с. 37]. Отримання магістрантами заліку з дисципліни має відбуватися за результатами захисту розроблених дидактичних проєктів, а їхнє впровадження в реальний педагогічний процес підготовки бакалаврів-психологів повинно бути обов'язковою вимогою до проходження педагогічної (асистентської) практики (з відображенням та аналізом результатів у звітах із практики).

Висновки. Отже, нами було розроблено й обґрунтовано модель методичної компетентності майбутніх викладачів психології, а їхнє впровадження у ЗВО, реалізація якої має відбуватися на засадах компетентнісного підходу засобами дидактичного проєктування. Побудова методичної підготовки майбутніх викладачів психології на основі даної моделі забезпечить формування в магістрантів власного досвіду системного виконання типових завдань методичної діяльності викладача ЗВО і сприятиме становленню їхньої методичної компетентності у процесі навчання.

Подальші дослідження плануємо присвятити обґрунтуванню та розробці педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології у процесі підготовки у ЗВО на основі розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Болотов В. А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 8–14.

2. Гальперин П.Я. Введение в психологию. Москва : Книжный дом «Университет», 2006. 327 с.

3. Коваленко О. Е., Брюханова Н. О., Корольова Н. В., Шматков С. В. Методика професійного навчання. Харків : ВПП «Контраст», 2008. 488 с.

4. Николаев О. М., Рубаняк Л. А. Методична компетентність як одна із основних складових професіоналізму майбутнього вчителя фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія «Педагогічна»*. 2016. Вип. 22. С. 99–102.

5. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 23.07.2020).

6. Родигіна І. Компетентісно спрямований педагогічний процес. URL: <http://osvita.ua/school/theory/1963> (дата звернення: 23.07.2020).

7. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования. *Материалы ко второму заседанию методологического семинара: авторская версия*. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 16 с.

8. Фесенко О. С. Дослідження феномена «професійна компетентність» вчителя у науковій літературі. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. № 32 (365). С. 128–133.

9. Ціпан Т. С. Професійна компетентність сучасного вчителя. *Інноватика у вихованні*. Рівне, 2016. Вип. 3. С. 174–181.

10. Якубовски М. А. Математическое моделирование профессиональной деятельности учителя : монография. Львов : Евросвіт, 2003. С. 102–105.

Дата надходження до редакції: 26.07.2020 р.

УДК 378.091.214-057.875-054.6

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-103-3-93-97

Ярослав СЛУЦЬКИЙ,

кандидат педагогічних наук,
завідувач навчально-методичним кабінетом
Донбаського державного коледжу технологій
та управління, м. Торецьк Донецької області

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто основні вимоги до освітньої програми, що використовується при проведенні адаптаційних заходів з іноземними студентами. У ході здійсненого дослідження надано характеристику фундаментальним положенням, наявність яких є важливою умовою для створення програми соціально-педагогічного супроводу, як-от: необхідність формування в іноземних студентів відповідних

теоретичних знань та практичного досвіду для можливості вирішення соціальних і академічних проблем, що виникають при акультурації; базування теоретичного комплексу програми на основі реальних практичних проблем, які в повсякденній діяльності іноземного студента стають перешкодою для соціалізації; використання в основі програми соціально-культурних матеріалів, які сприяють ознайомленню